

mizuje z Kollárem. Za spreparowanie antypolskiego *Wywodu*, tudzież za zasługi około reformy szkolnej (współautorstwo wydanego w 1777 r. dzieła pt. *Ratio Educationis*) otrzymał Kollár w nagrodę od cesarzowej dobra ziemskie Keresztény w zachodniowęgierskim komitacie Sopron.

W rozdziale siódmym (s. 42 - 48) przedstawił Autor postępowe poglądy Kollára w kwestii chłopskiej, a w ósmym (s. 48 - 57) omówił ostatnie jego dzieło, dwutomowe *Historiae Jurisque publici Regni Hungariae Amoenitates* wydane w 1783 r.

Wreszcie w rozdziale dziewiątym formułuje A. Csizmadia wnioski ogólne z jego gruntownych badań nad twórczością Kollára. „Nur der Tod — konkluduje — riss die Feder aus den Händen des bedeutenden Gelehrten und Kulturpolitikers, des slawischen Patrioten, gleichzeitig des unermüdlichen und ersten Forschers der ungarischen Rechtsgeschichte mit europäischem Niveau. Aus den Früchten seines Wissens und Fleisses kann auch die heutige Generation vieles schöpfen. Den Wert seiner Tätigkeit bestimmen die Widersprüche des Habsburg-Absolutismus, *quorum pars magna fuit*” (s. 60). Wypada żałować, że polski historyk tej pochlebnej opinii o Kollárze bez zastrzeżeń nie podzieli, pamiętając mu jego teorię galicyjskiej „rewindykacji”. Winniśmy natomiast wdzięczność prof. Csizmadii za zidentyfikowanie nieznanej nam dotąd osoby autora tej teorii, podtrzymywanej w Austrii do pierwszej wojny światowej, ale zarzuconej już w międzywojennej i dzisiejszej nauce austriackiej (S. Grodziski, *W Królestwie Galicji i Lodomerii*, Kraków 1976, s. 19).

LESŁAW PAULI (Kraków)

*The American and European Revolutions, 1776 - 1848: Sociopolitical and Ideological Aspects.* Proceedings of the Second (Bicentennial) Conference of Polish and American Historians Iowa City, Iowa, USA. 29 September — 1 October 1976, wyd. Jarosław Pelenski, University of Iowa Press 1980, ss. 412.

Rewolucja jest pojęciem, które zrobiło karierę w nowożytnych językach europejskich, o zakresie znaczeniowym zmieniającym się i nieokreślonym do końca. Termin fascynuje historyków, próbujących opisać i zrozumieć momenty kryzysów i „przyspieszeń” w dziejach społeczeństw: rewolucja jako fakt historyczny, jako proces społeczny, jako czas tworzenia legend i mitów, jako punkt odniesienia myśli politycznej, wreszcie jako pożywką dla politycznych manipulacji historią. Te i wiele innych aspektów nowożytnych rewolucji XVIII i XIX w. stały się przedmiotem obrad drugiej konferencji polskich i amerykańskich historyków w Iowa City na przełomie września i października 1976 r. (pierwsza konferencja odbyła się w 1974 r. w Nieborowie). Okazały tom, będący rezultatem owego spotkania, ukazuje różnorodność tematów, poruszanych przez jego uczestników, wywodzących się z różnych środowisk naukowych i szkół metodologicznych. Tom otwierają studia poświęcone różnym aspektom rewolucji amerykańskiej: problemom obecności życia religijnego w rewolucji (Sydney V. James), świadomości politycznej kobiet w tej epoce (Linda K. Kerber), a także problemom etnicznym osiemnastowiecznej Pensylwanii przez ukazanie dramatycznych prób „amerykanizacji” osobników niemieckich (Stow Persons). W części tej należy też odnotować interesującą, choć nie zupełnie przekonującą próbę Jerzego Topolskiego skonfrontowania modelu rewolucji amerykańskiej z wymogami marksistowskiej metodologii rozwoju społecznego.

W części poświęconej stosunkom polsko-amerykańskim doby rewolucji Piotr S. Wandycz, Anna M. Cienciala i M. K. Dziewanowski zajmują się kolejno: echaми rozbiorów Polski w świadomości Amerykanów, stosunkiem przywódców rewo-

lucji amerykańskiej do spraw polskich i funkcjonowaniem legendy Kościuszki i Pułaskiego w Ameryce. Na wyróżnienie zasługuje tekst Wandycz, pokazujący m. in. koniunkturalno-polityczne podłoże stosunku polityków amerykańskich do zagadnienia rozbiórów Polski i upadku państwowości polskiej w XVIII i XIX w. Np. w 1863 r. politycy i dziennikarze północy surowo potępiali powstanie styczniowe, dopatrując się analogii między polskimi „rebeliantami” a secesjonistami z południa.

Część trzecia, poświęcona rewolucji francuskiej i jej konsekwencjom społecznym i politycznym, zawiera m. in. interesujący esej Bogusława Leśnodorskiego o teorii i praktyce państwa jakobińskiego, a także rozważania Roberta Forstera o „nowej elicie” porewolucyjnej. Ukazuje on proces kształtowania się nowej elity politycznej i społecznej od początku XIX w.; ciekawe, iż członkowie tej grupy rekrutują się zarówno ze starych, przedrewolucyjnych rodów arystokratycznych, jak i spośród *homines novi*, tworząc zupełnie inną jakość — warstwę o swoistej mentalności, znaną zresztą głównie z kart wielkiej literatury francuskiej. Szczególnie interesująco autor udowadnia istnienie ciągłości elity społecznej Francji; proces jej formowania nie został zakłócony przez rewolucję.

W najliczniej reprezentowanej części czwartej, poświęconej tradycjom rewolucyjnym w Europie środkowowschodniej, należy wyróżnić eseje Jarosława Pelenskiego o powstaniach hajdamackich i ich roli w upadku Rzeczypospolitej, Stefana Kieniewicza o szlachcicu-rewolucjonście jako wschodnioeuropejskiej odmianie działacza-bojownika o wolność w realiach Europy Świętego Przymierza, czy też niezwykle interesujący szkic Andrzeja Walickiego, traktujący o problemie rewolucji w polskiej myśli lat 1831 - 1848/1849.

Całość zamyka — wyodrębnione w oddzielny rozdział — wnikliwe studium Jana Białostockiego o ikonograficznych przekazach wydarzeń historycznych lat 1770 - 1830. Epoka ta, przeobrażająca społeczeństwa i mapę polityczną ówczesnej Europy, przechodzącej od racjonalizmu do fascynacji romantycznymi porywami, okazała się wyjątkowo znacząca również w dziejach sztuki.

Lektura całego tomu udowadnia raz jeszcze, jak pożyteczne jest organizowanie konferencji, pozwalających spojrzeć na te same problemy przez pryzmat różnych szkół historycznych i odmiennej metodologii. Wypada jedynie żałować, że — zapewne ze względów niezależnych od wydawcy (finanse!) — nie udało się zamieścić pasjonującej zapewne dyskusji po poszczególnych referatach. Całość jest poprzedzona dobrym wstępem Jarosława Pelenskiego.

ANNA ROSNER (Warszawa)

Erwin Matsch, *Geschichte des Auswärtigen Dienstes von Österreich (— Ungarn), 1720 - 1920*, Wien 1980, ss. 203.

Dzieje aparatu dyplomatycznego i konsularnego Austrii ujęte są w formę niesłychanie skondensowaną, a równocześnie ujęte bardzo szeroko. Słusznie autor rozpoczyna rozważania od obszernego przedstawienia zmieniającego się pojęcia państwa austriackiego jako całości posiadłości habsburskich, bo to znajdowało odbicie w strukturze służby dyplomatycznej. Wskutek wielowiekowego sprawowania przez Habsburgów funkcji cesarza rzymskiego narodu niemieckiego wynikały z tego tytułu obowiązki reprezentacji politycznej i, jak autor udowadnia, również kłopoty finansowe, bo dochody z tego tytułu były bardzo niskie. Po upadku cesarstwa rzymskiego powstały nowe trudności z racji oporów węgierskich, a następnie w związku z dualistycznym rozwiązaniem austro-węgierskim i udziałem Węgier